

Josef Seidel se narodil **2. října 1859 v obci Líska (Hasel)**, která je dnes součástí České Kamenice. Pocházel z chudé německé rodiny, žijící v oblasti tzv. Sudet. Pocházel z rodiny brusiče skla Josefa Seidela a Marie Anny, rozené Nietsche v Kunraticích u České Kamenice. „Jako malíř skla a porcelánu“ se vydal na vandr českými a rakouskými zeměmi, Uhry a Sedmíhradskem, kde získal rozhodující fotografickou zkušenost v roce 1880. Významná také byla jeho fotografická praxe u firmy Josefa Löwy ve Vídni.

Počátkem druhé poloviny 80. let minulého století se začal seznamovat se Šumavou. Kolem roku 1887 byl zaměstnán v Prachaticích a v roce 1888 přišel do Krumlova, kde se stal obchodvedoucím fotografické firmy Gottfrieda Zimmera. O dva roky později firmu zakoupil a začal vést pod vlastním jménem. Jako každý fotograf na malém městě se musel věnovat zejména portrétování a tzv. společenské fotografii. S rozvojem turistiky a poptávky po upomínkových poštovních kartách - pohlednicích, začal pořizovat snímky Českého Krumlova a dalších míst na pohlednicovém formátu a během let se stal nekorunovaným králem šumavských fotografů. Po jeho smrti převzal rodinnou firmu sedmadvacetiletý syn František. Tehdy měla 11 zaměstnanců a byla rozdělena do tří oddělení, kterým říkali portrétní, amatérské a pohlednicové. Josef Seidel také nechal v českokrumlovské Linecké č. p. 54 postavit dům s fotoateliérem, který byl využíván do roku 1949.

Zemřel náhle, dne 21. října 1935 v Českém Krumlově, byl významným portrétním a krajinným fotografem.

Po dobu dvou let pracoval též ve Vídeňské továrně na skleněné fotografické desky. Po kratičkých pobytech v Opavě (1886) a Prachaticích (1887) se roku 1888 stal vedoucím fotografem ateliéru „Gotthard Zimmer“ v Českém Krumlově, který po Zimmerově smrti (1886) vedla vdova Karolína. Roku 1890 od ní tento podnik odkoupil.

Seidelův fotoateliér po rekonstrukci v roce 2008.

Velmi brzy se stal vyhlášeným fotografem. Kromě jeho hlavní činnosti, totiž portrétní fotografie, se začal věnovat fotografování Českého Krumlova a dalších měst a vesnic v širokém okolí. Fotografoval také Šumavu a Novohradské hory. Ve srovnání s ostatními fotografy pracujícími v této oblasti vynikají Seidelovy práce velmi vysokou kvalitou. Technickou bravuru podtrhuje i to, že Seidel své desky a fotografie pouze minimálně retušoval. Seidel však nezapře ani výrazný výtvarný a kompoziční talent.

Při fotografické činnosti Seidel též neustále vydatně experimentoval. Už na počátku století vytvářel panoramatické fotografie a od roku 1910 tvořil technikou autochromu barevné fotografie.

Nejen tyto barevné a panoramatické fotografie, ale také řadu dalších fotografií krajiny vydával Josef Seidel na pohlednicích. Při zabavení fotoarchivu krajinných fotografií komunistickou mocí čítal archiv zhruba 5 249 kusů negativů. Část z nich ovšem zhotovil také jeho syn František.

Snaha zachycovat krajinu ve všech ročních obdobích jej vedla k používání bicyklu a lyží, takže patří i k průkopníkům cyklistiky a lyžování. Ze stejných důvodů si roku 1905 obstaral motocykl Laurin & Klement. Po celý život byl přesvědčeným sociálním demokratem.

Z roku 1905 pochází unikátně dochovaný Seidelův dům s fotoateliérem v Českém Krumlově v Linecké ulici. Tato ojedinělá kulturní a technická památka, dochovaná včetně obrovského archivu exponovaných fotografických negativů a původního fotografického vybavení, prošel v letech 2006 - 2008 nákladnou rekonstrukcí a v červnu 2008 byl otevřen jako stálá expozice a muzeum.

Po Josefově smrti pokračoval až do roku 1949 v činnosti fotografického ateliéru jeho syn František Seidel (1908 – 1997), který byl neméně zdatným fotografem.

Josef Seidel patří vedle Josefa Wolfa (1864 – 1938) k nejvýznamnějším fotografům Šumavy. Jeho fotografie se pravidelně objevují na výstavách historických fotografií. Publikací s jeho historickými fotografiemi je už dnes kolem deseti. Významné jsou také Seidelovy experimenty s tehdy nejmodernějšími fotografickými technikami. Přesto je tento fotograf dodnes ne zcela doceněn. Spolu s postupujícími pracemi na záchraně fotoateliéru a dalšího fotografického odkazu došlo k postupné rehabilitaci jeho osoby a fotografického díla.

Nejnámější fotografický kronikář Šumavy, po němž se zachovalo na 140 000 negativů, souvislá řada zakázkových knih a dům s ateliérem, který je u nás unikátní technickou památkou.

Od 1. srpna 1886 nastoupil v Českém Krumlově jako obchodvedoucí v ateliéru Gottharda Zimmera, který připadl po Zimmerově tragické smrti jeho manželce. Dle kupní smlouvy z 2. října 1901 Josef Seidel od Karoliny Zimmerové dům s ateliérem čp. 260 i s vybavením zakoupil. Seidelova fotografická živnost byla zapsána v živnostenském rejstříku 24. ledna 1893, právně tedy měl vlastní firmu od tohoto data.

Seidel hledal vedle portrétování ještě další oblasti fotografické práce, které by přinesly stálejší zisk, jenž by nebyl závislý na sezónní poptávce a místě ateliéru. Po roce 1901 se tak začal ve větší míře soustřeďovat na fotografování Šumavy. Rozvoji jeho podnikání velmi pomohl rozmach fotografické pohlednice. Jeho nejstarší záběry jsou také na vizitkách, kabinetkách, stereofotografiích i větších formátech a diapozitivech pro projekce. I v portrétní oblasti se snažil poskytovat méně obvyklé fotografické služby a tím se odlišit od konkurence. Jeho specialitou bylo ježdění za portréty po vesnicích, což mu umožnilo zachytit i rázovité venkovské postavy, které by jinak do kamenného ateliéru v Českém Krumlově nikdy nepřišly. Po svém osamostatnění založil Seidel nakladatelství pojmenované "Böhmerwaldverlag J. Seidel", kde svých záběrů Šumavy, českokrumlovska a Novohradských hor využíval zejména pro pohlednice, které se staly základem ekonomického vzestupu a věhlasu jeho firmy. Přibývalo také portrétních zakázek, což se dá dobře sledovat ze zakázkových knih, které se dochovaly v souvislé řadě 31 exemplářů od roku 1884 do 1953, což je ve fotografii v českých zemích unikátní případ.

Přibývajících aktivit vedly k rozšíření firmy a vybudování nového ateliéru v roce 1905, který je v současné době ojedinělou technickou památkou. V době výstavby ateliéru si Josef Seidel zakoupil ke svým cestám na Šumavu motocykl Laurin & Klement. Stal se věhlasnou postavou, která zaujala i svými politickými aktivitami v sociálně demokratickém duchu. Byl dokonce označen "za prvního dělnického vůdce na českokrumlovsku".

V dubnu 1908 absolvoval v Mnichově na Lehr - und Versuchsanstalt für Photographie... v oddělení fotografie mistrovský kurz. Na stejné škole předtím studoval František Drtikol. Kolem roku 1910 vzrostla produkce Seidelova vydavatelství natolik, že majitel vydal soupis

svých motivů pod názvem Katalog charakteristischer Ansichten aus dem Böhmerwalde und dem angehörigen oberösterreichischem und bayerischem Grenzgebirge. V téže době se zabýval rovněž barevnou fotografií. Vedle autochromu experimentoval také s přístrojem pro trojbarevnou fotografii. Patří k vůbec prvním profesionálním fotografům u nás, kteří techniky autochromu použili k vydávání barevných pohlednic. 21. 5. 1908 se narodil syn František, který pokračoval v otcových stopách.

Příběh fotografa

Člověk narozený v Českém Krumlově je zřejmě předurčený k tomu, aby vnímal svět citlivěji, říkal jsem si v duchu, když jsem se proplétal krumlovskými uličkami za fotografem, který s tímto podivuhodným městem spojil svůj život. Lístek, který jsem psal na adresu "Švermova" vůbec nedorazil, a proto moje první návštěva pro starého pána byla překvapením. Ovocné stromy na zahradě jedné z hlavních ulic skrývají pohled, který již v Čechách nenalezneme: nad přízemím domu se totiž klene prosklená konstrukce fotografického ateliéru. Celý dům roku 1905 nechal postavit Josef Seidl, fotograf, jehož jméno se pro Šumavu stalo pojmem. Stojím před jeho synem. Je-li tvář odrazem života duše, tato značí optimismus, vitalitu a cosi, co nemohu označit jinak než "smír". To slovo související s výrazem "mír" mi totiž několikrát přišlo na mysl, když jsem naslouchal vyprávění o životě dvou fotografů, otce a syna. Na domě je stará cedulka s původním názvem ulice - Linecká. S názvem, k němuž se dnešní čas zase vrátil. Ač německy psaná, přečkala tu několik desetiletí.

Co tedy všechno vím o generaci Seidelů: Josef Seidel se narodil 2. října 1859 v obci Hasel u Děčína v rodině brusiče skla. Vyučil se fotografem a na vandru putoval po celé monarchii. V roce 1888 zakotvil nakonec jako obchodní vedoucí ateliéru Gottfrieda Zimmera v Českém Krumlově a roku 1890 firmu převzal. Běžná věc, podobných fotografů byly v Čechách a na Moravě stovky. Věnoval se především portrétování. Jeho zálibou se ovšem staly fotografické vyjížděky na Šumavu, kterou důkladně poznal. Od roku 1910 fotografoval také barevně. V barevné fotografii s ním mohl soupeřit krumlovský rodák František Šmirous. Některé jejich záběry si jsou velmi podobné a docela dobře si můžeme představit, jak syn významného českého krumlovského advokáta a mecenáše umělců chodí na fotografické vycházky s nejvýznamnějším místním fotografem. Josef Seidl vydal množství pohlednic, z nichž se dodnes čerpá.

Procházím ateliérem. Pro milovníka fotografie jsou to téměř posvátné chvíle. V hlavě se mi honí desítky dotazů, ale mlčím, protože slova se mi kdesi zadržávají. Fotografovalo se tu čtyřicet pět let a skoro stejnou dobu se tu po stěnách usazuje prach, který se už nemusí utírat. Ateliér je přeplněn věcmi všeho druhu. Při stěnách jsou regály a v nich krabičky s negativy. Mezi německými popiskami čtu také "Česká Schule".

Temná komora. Dodnes se tu vyvolává a zvětšuje. V bizarní směsici se tu mísí nové pomůcky s přístroji starými víc než padesát let. Lampu pro celkové osvětlení používal ještě Josef Seidel. Je to úžasné a absurdní zároveň.

"Když tam může jen na chvílku být, je šťastný..." , zní mi hlas paní Seidelové.

Co všechno se přečte ve zdech prosycených pachem ustalovače? Láska k fotografii, posedlost, úcta k řemeslu otce?

"Když se nedávno vrátil po dvou měsících z nemocnice, hned šel dělat fotky", prozradila fotografova choť.

"Když mám někdy sen, tak jen o fotografii..." V temnici je i stará ateliérová komora s impozantním měchem. Pan Seidel ochotně pózuje. "Tak jo", říká v přestávkách mezi záběry.

"Celý závod byl rozdělen na tři oddělení, jimž jsme říkali portrétní, amatérské a pohlednicové. Portrétní - to byly hlavně svatby a legitimace, pro amatéry se vyvolávaly a zvětšovaly jejich filmy a v pohlednicovém se vyráběly pohlednice z území od Jindřichova

Hradce po Železnou Rudu. Bylo jich asi 7 000 desek. V terénu tatínek pracoval fotokomorou 13 x 18 a 10 x 15. Tatínek měl první motocykl v Českém Krumlově. Jednou se mu motocykl porouchal a šel až z Prachatic do Krumlova pěšky."

"Manžel původně nechtěl být fotografem. Chtěl jít na učitelský ústav. Po maturitě poznal, že tatínek nemá nástupce a tři roky se učil v ateliéru."

"Tatínek byl dost přísný. Nebyl spokojený s portréty v ateliéru, ale z krajinek měl radost."

"Otec zemřel náhle a byl tu zavedený solidní závod..."

Jako mosaika se mi skládá vyprávění manželů Seidelových. Po smrti otce 21. října 1935 převzal sedmadvacetiletý František závod i s jeho 11 zaměstnanci. Žil s maminkou, dřel 12-16 hodin denně. To bývalo normální.

"Jak jste se seznámili?", ptám se paní Seidelové.

"Známe se od roku 1918. Pocházím z Pohůrky u Českých Budějovic, odkud pocházela i manželova maminka."

Vyprávějí o podniku. Především u pana Seidla je patrné, že čeština není jeho mateřským jazykem, zejména slovní zásoba a přirovnání nejsou tak bohaté a květnaté. Mezi sebou mluví německy. O Češích mluví jako "naši", Němci jsou Němci.

"Každý tu uměl německy i česky. A potom najednou: ty jsi Němec a ty jsi Čech a od té doby to není ono."

Chci ještě více přiblížit onu dobu, znát jejich názory, zážitky.

"Hodně vinen je rádio, lidi byli špatně informovaný", rozhazuje rukama pan Seidel a pokračuje o Henleinovi a Hitlerovi, který lidi zhloupl. Šumava byla chudá, slibovala se práce. "Maminka všechno věděla rok předem. Ten Hitler vede německý národ do války, říkala." Mnoho lidí chodilo na práci do Bavorska. Dodnes nezapomněl na otřesnou příhodu, jak matka na kolenou prosila syna, který přišel z Bavorska, aby jí dal peníze pro rodinu, která na ně čeká. Plakala, na kolenou za ním šla... "Chtěl jsem zasáhnout, ale nějaký Němec mne odstrčil..."

Josef Seidel byl přesvědčený sociální demokrat a své tři syny vychovával v demokratickém duchu. Když nacisté opanovali Krumlov, nelze se divit, že se František Seidel dostal do konfliktu s novou mocí. Těžko se o tom vypráví. Po jakémsi incidentu kvůli prodeji pohlednic, kdy jej prý z vojenského velitelství doslova vykopli, přišel za dva týdny povolávací rozkaz. Záložní důstojníci museli však být nejprve přeškoleni. V průběhu přeškolení došlo k dalšímu incidentu a tak jednou zrána přišli tři páni od gestapa; "originál zatykač tu ještě mám". Kvůli vyvolávání "defetistických nálad mezi obyvatelstvem" byl František Seidel převezen do Lince, kde byl vězněn skoro půl roku. Měl být dopraven do Buchenwaldu, ale dva lidé požívající důvěry mocných se za něho zaručili a nakonec byl 13. listopadu 1939 propuštěn. Doklad o zatčení gestapem a věznění Františka Seidla zachránil před odsunem. Mohl si vybrat. Mladší bratr padl v Rusku, sourozenec dvojče "byl odsunut". Žije v Německu a Český Krumlov již nikdy potom nenavštívil. Paní Seidelová, tehdy ještě stále svobodná, musela také do Německa. Nechtěla tam jít.

"Víte, jak nás tam vítali? My byli jako cikáni. Neumíte si představit, jaká tam byla bída. My byli s maminkou v táboře u Mnichova, měli jsme kilo chleba na týden, všude přeplněno uprchlíky, lidé chodili v dřevácích."

"Bratr mi psal: Zůstaň doma, tady je to strašný".

"Bída trvala asi rok, pak přišla měna a šlo to rychle nahoru", vzpomíná paní Seidelová.

"A jak jste se dostala zpátky sem?", ptám se nechápavě.

"Nechtěli mi tady dát povolení, abych se vrátila..."

"Já to vyběhával několik let, já byl až v Praze na ministerstvu..."

V roce 1953 (!) je konečně povoleno budoucí paní Seidelové se vrátit do rodné země. Tak 35 let po tom, co se poprvé poznali, se konečně mohou vzít. Sedm let se neviděli... Na děti už bylo pozdě.

Náš příběh o fotografovi má několik dimenzí. Vedle dimenze čistě lidské, má však i svou dimenzi národní, velmi osobitou a pro mnohé Čechy možná dosti nepochopitelnou. Pan Seidel ukazuje fotografie a říká: "To jsou Velenice, naše, české...". Znovu, na konkrétním místě a na konkrétním osudu vnímám tu známou, leč málo chápanou pravdu, že totiž stát je společenstvím lidí, kteří tam žijí, kteří cítí, že jsou tam doma a mají k té zemi tím pádem vztah a odpovědnost. A pak vlastně úplně nezáleží, jakým jazykem spolu doma mluví... Netvrdím, že se tak pan Seidel cítí, ale znám lidi, kteří o sobě prohlašují, že jsou němečtí Češi... Vždyť to není vůbec tak složité, máme-li v sobě zakódovánu toleranci a pochopení... Každá návštěva u pana Seidela bylo pro mne trochu lekcí, trochu vzpruhou i lékem.

Ale náš příběh má ještě další peripetie, další dimenzi. František Seidel byl živnostník a nová česká moc neměla ráda živnostníky. V srpnu 1949 jej navštěvují pánové od ministerstva informací a osvěty a zabavují „5 249 ks negativů ve 340 krabičkách“, jak si můžeme přečíst na zabavovacím protokolu. Životní dílo otce a syna Seidelových odváží auto kamsi do Prahy, včetně knih se soupisem. Díky důkladnosti evidence odvezli vše, co bylo zrovna v ateliéru. Nezajímaly je portréty, ty tam dodnes zůstaly...

"Slyšeli jsme, že negativy odvezli kamsi na dvůr a tam na ně přšlo."

Pátral jsem po osudu tisíců záběrů na končiny, z nichž mnohé dnes vypadají úplně jinak a jejichž staré názvy se zapomněly. Negativy zřejmě odvezly do tehdejšího Orbisu, kde měl vzniknout jakýsi jednotný archív pohlednic. Zlomek z těchto negativů přišel později do Státního ústavu památkové péče na Pohořelci. Nebyl to první exodus tohoto druhu, na přelomu čtyřicátých a padesátých let bylo přímo mánií ničit staré fotografické archívy. Důvodem byl někdy strach nových otců města z kompromitujících snímků z doby okupace, dalším důvodem bylo programové ničení všeho starého, buržoazního, co páchlo starými časy, dalším osobní pomsta fotografům pramenící ze závisti... Kdosi cítil, ale vskutku jen podvědomě, že fotografie jsou paměť, paměť národa, rodiny, města, regionu. A paměť bylo třeba systematicky mazat. Obvykle se to řešilo příkazem k vystěhování, které bylo tak náhlé, že se archiv nemohl zachránit. Spíše výjimečně putovala část negativů do nějaké instituce. Skleněné negativy se zakopávaly v parku, nosily v putnách na skládku, vyhazovaly z oken, jejich sklo se používalo k výrobě zrcátek.

Vím, že se zničilo tolik, že mluvit o fotografiích se jeví jaksi jako nadbytečné. Ano, jistě. Jenže ani dnes není všude a na všech úrovních zřejmé, že také fotografie jsou součástí národní kultury, že fotografie jsou tak křehké a citlivé na uchování, že vyžadují zvláštní péči. Zeptejte se muzejníků a archivářů, jak jsou uloženy jejich fotografické sbírky, jaký je problém umístit pozůstalost po zesnulém významném fotografovi. Ve vztahu k fotografickému dědictví předků nejsme věru o moc dál, než před dvaceti třiceti lety... A není to zdaleka otázka peněz, prostoru, atd., ale mnohdy jen jisté osvícenosti, znalosti a dobré vůle...

Hledím do tváří manželů Seidelových, přemýšlím, kde všude mám jejich negativy hledat. Tu a tam dnes někdo vydá pohlednici se záběrem Josefa i Františka Seidela. Taková už je povaha fotografie, staré pohlednice, jež byly mnohdy originálními kopiemi a nikoli tisky, se dobře dají reprodukovat. Činí se tak u nás i u sousedů. Ale o tom pan Seidel nemluví. Je možná i rád, že fotografie Seidelů jsou mezi lidmi. Z hlediska autorských práv tu ovšem není úplně všechno v pořádku a nějaký peníz na opravu střechy ateliéru by pomohl, myslím si. Koneckonců tento ateliér není jen jedinečný, je i jediný. Je také součástí onoho takzvaného národního kulturního dědictví...

Není tento příběh až moc obyčejný? Při našich starostech, kdy hranice pukají a kdy ke každodennímu rituálu televize náleží ukazovat zmučená těla našich bližních? Ptám se sám

sebe, mám-li to všechno sepsat, podělit se o to, co vidím a cítím, co mi také není lhostejné...? Co je tu typické a co zvláštní?, bloumám domem, kde se čas zastavil.

Procházím tou unikátní památkou, fotografuji zdejší neskutečná zátiší, ta náhodná setkání fotografické svorky s umělou květinou..., nasávám bizarní atmosféru těchto míst. V chaosu bezpočtu věcí je stále ještě jistý řád. Jsou tu ještě svinutá stará pozadí, leč ztrouchnivělá, jsou tu stará křesla, je tu ještě "kopfhalter", nástroj, který prostě nemá český termín a jemuž se ve fotografickém slengu říkalo "hlavodržka" - sloužil totiž k přidržení hlav portrétovaných, jsou tu ještě stará americká kamna, stojany, satinýrka... Kdosi najednou před hodně dávnou dobou tu přestal fotografovat. Jen temná komora žije dosud. Sama stavba je fascinující technickou památkou. Jinou podobnou ze stejné doby v Čechách neznám.

Náš příběh tak má další dimenzi - čtvrtou, takříkajíc časoprostorovou i tu věčnou, nadčasovou. Co dál?

Zanechávám snění i chmurných obav a vracím se zpátky shůry ateliéru do kuchyně v přízemí. Na dvorku kvokají slepice, hodiny nesmírně nahlas vyrušují. Připadám si docela bezmocný, a proto začínám psát. Téměř cítím, jak dům dýchá. Je v něm zaklet jeden lidský osud, osud dvou manželů, osud fotografa, osud tak typický pro tento prostor a náš čas.

"Ne, nepište o mně. Já nejsem zajímavý. My chceme mít už klid".

Pavel Scheufler

Publikováno v Lidových novinách 11. 12. 1992